

Fakulti Bahasa dan Komunikasi

Simpulan bahasa Bidayuh Bukar Sadong: Analisis Semantik Kognitif

Zizianie Elvy anak Apan

(72034)

Sarjana Muda Sastera dengan Kepujian (Linguistik)

2022

**SIMPULAN BAHASA BIDAYUH BUKAR SADONG: ANALISIS
SEMANTIK KOGNITIF**

Zizianie Elvy anak Apan

(72034)

Projek tahun akhir ini dikemukakan sebagai memenuhi sebahagian daripada syarat untuk
Sarjana Muda Sastera dengan Kepujian (Linguistik)

Fakulti Bahasa dan Komunikasi

UNIVERSITI MALAYSIA SARAWAK

2022

UNIVERSITI MALAYSIA SARAWAK

Sila tandakan (✓)
Projek Tahun Akhir

✓

Sarjana
PhD

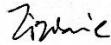
PENGAKUAN KEASLIAN HASIL KERJA

Perakuan ini telah dibuat pada.....4.....hari.....Jun.....2022.

Pengakuan Pelajar:

Saya Zizianie Elvy anak Apan, 72034, Fakulti Bahasa dan Komunikasi dengan ini mengisyiharkan bahawa kerja bertajuk Simpulan Bahasa Bidayuh Bukar Sadong: Analisis Semantik Kognitif adalah kerja saya yang asli. Saya tidak meniru dari mana-mana hasil kerja pelajar yang lain atau dari mana-mana sumber lain kecuali dengan menyatakan sumber rujukan sewajarnya atau pengakuan telah dinyatakan dengan jelas dalam teks, dan tidak mempunyai mana-mana bahagian ditulis untuk saya oleh orang lain.

04.06.2022
Tarikh serahan

Zizianie Elvy anak Apan (72034)

Pengesahan Penyelia:

Saya ----- (NAMA PENYELIA) dengan ini memperakui bahawa hasil kerja bertajuk ----- (TAJUK) telah disediakan oleh pelajar yang bernama di atas, dan telah diserahkan kepada "FAKULTI" sebagai * memenuhi sebahagian/penuh bagi penganugerahan ----- (NYATAKAN IJAZAH), dan kerja yang dinyatakan di atas, sepanjang pengetahuan saya, adalah hasil kerja pelajar tersebut.

Diterima untuk pemeriksaan oleh:

Tarikh:

(Nama penyelia)

Saya mengaku bahawa Projek/Tesis diklasifikasikan sebagai (Sila tandakan (✓)) :

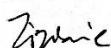
- SULIT** (Mengandungi maklumat sulit di bawah Akta Rahsia Rasmi 1972)*
 TERHAD (Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi di mana penyelidikan telah dijalankan)
 AKSES TERBUKA

Pengesahan Projek / Tesis

Oleh itu, saya mengaku dan mengesahkan dengan sewajarnya dengan kebenaran dan kerelaan bahawa Projek/Tesis ini hendaklah diletakkan secara rasmi di Pusat Khidmat Maklumat Akademik dengan kepentingan undang-undang dan hak-hak seperti berikut:

- Pusat Khidmat Maklumat Akademik mempunyai hak yang sah untuk membuat salinan Projek/Tesis bagi pertukaran akademik antara Institut Pengajian Tinggi.
- No dispute or any claim shall arise from the student itself neither third party on this Project/Thesis once it becomes the sole property of UNIMAS.
- Tiada pertikaian atau apa-apa tuntutan yang dibuat sama ada oleh pelajar itu sendiri atau pihak ketiga terhadap Projek/Tesis ini apabila telah menjadi hak milik UNIMAS.
- This Project/Thesis or any material, data and information related to it shall not be distributed, published or disclosed to any party by the student except with UNIMAS permission.
- Mana-mana bahan, data dan maklumat yang berkaitan dengan Projek/Tesis ini, tidak dibenarkan diedar, diterbit atau didedahkan kepada mana-mana pihak oleh pelajar melainkan dengan kebenaran UNIMAS.

Tandatangan Pelajar:

(04.06.2022)

Tandatangan Penyelia:

(Tarikh)

Alamat semasa pelajar:

Kampung Koran Mawang, 94700 Serian, Sarawak.

Nota: *Jika Projek/Tesis ini SULIT atau TERHAD, sila lampirkan bersama-sama surat daripada organisasi beserta sebab dan tempoh kerahsiaan dan sekatan.

[Instrumen ini disediakan oleh Pusat Khidmat Maklumat Akademik]

ABSTRAK

Kajian ini bertujuan mengkaji simpulan bahasa Bidayuh Bukar Sadong (BBS) yang berkait dengan tingkah laku masyarakat Bidayuh di sekitar kawasan Serian, Sarawak. Objektif kajian ini adalah untuk menjelaskan makna simpulan bahasa serta menghuraikan simpulan bahasa masyarakat Bidayuh yang berkait dengan aspek tingkah laku berdasarkan pendekatan semantik kognitif dengan menggunakan mekanisme skema imej yang dipelopori oleh Lakoff (1987). Seramai 16 orang informan, iaitu 8 orang lelaki dan 8 orang perempuan telah ditemui bual secara semi struktur bagi memperoleh maklumat simpulan bahasa BBS. Kesemua informan merupakan individu berbangsa Bidayuh berumur 40 tahun ke atas yang menetap di Kampung Koran Mawang, Serian dan bertutur dalam bahasa BBS. Data yang diperoleh telah dianalisis menggunakan mekanisme skema imej yang dipelopori oleh Lakoff (1987). Hasil kajian menunjukkan bahawa 20 data bagi simpulan bahasa BBS menepati tema kajian, iaitu tingkah laku. Data yang dianalisis menerapkan 5 jenis skema imej yang diketengahkan oleh Lakoff (1987), iaitu skema imej Atas-Bawah, skema imej Saiz, skema imej Bekas, skema imej Bahagian-Keseluruhan, dan skema imej Sumber-Laluan-Matlamat. Menerusi kajian yang dijalankan ini, kebijaksanaan pemikiran masyarakat Bidayuh, Serian dalam penciptaan simpulan bahasa BBS dapat dijelaskan secara sistematik melalui penerapan kerangka semantik kognitif di samping dapat menambah pengetahuan bagi semua masyarakat, khususnya generasi muda.

Kata kunci: Simpulan bahasa, tingkah laku, skema imej, bahasa Bidayuh Bukar Sadong

ABSTRACT

This study aims to examine the Bidayuh Bukar Sadong (BBS) idioms related to the behavior of the Bidayuh community around Serian, Sarawak. The objective of this study is to explain the meaning of idioms as well as describe the idioms of the Bidayuh community related to aspects of behavior based on cognitive semantic approach by using the image schema mechanism pioneered by Lakoff (1987). A total of 16 informants, namely 8 males and 8 females were interviewed semi -structured to obtain information on BBS idioms. All informants are Bidayuh individuals aged 40 years and above who live in Kampung Koran Mawang, Serian and speak the BBS language. The data obtained were analyzed using the image schema mechanism pioneered by Lakoff (1987). The results showed that the 20 data for the BBS idiom fit the theme of the study, namely behavior. The analyzed data applied 5 types of image schemas highlighted by Lakoff (1987), namely Top-Bottom image scheme, Size image scheme, Container image scheme, Part-Whole image scheme, and Source-Path-Goal image scheme. Through this study, the wisdom of thinking of the Bidayuh community, Serian in the creation of BBS idioms can be explained systematically through the application of cognitive semantic framework in addition to adding knowledge for all communities, especially the younger generation.

Keywords: *idioms, behavior, image scheme, Bidayuh Bukar Sadong language*

PENGHARGAAN

Di kesempatan ini, saya ingin mengucapkan terima kasih kepada semua pihak yang telah membantu saya serta memberi dorongan yang tidak terhingga dalam menyiapkan projek tahun akhir saya. Setinggi-tinggi terima kasih saya ucapkan kepada Dr. Hamidah binti Abdul Wahab selaku penyelia saya kerana banyak memberi sepenuhnya bimbingan dan tunjuk ajar sepanjang melaksanakan projek tahun akhir saya. Segala bantuan, kesabaran dan semangat beliau telah memberi motivasi kepada saya untuk menjayakan projek tahun akhir saya walaupun terdapat pelbagai kekangan daripada pihak saya.

Tidak dilupakan juga kepada penyelaras projek tahun akhir saya, iaitu Prof Madya Dr Ting Su Hie yang sedikit sebanyak telah memberi idea dan panduan untuk memperbaiki kelemahan kajian saya. Penghargaan saya juga ditujukan kepada informan kajian ini yang banyak memberi maklumat yang sangat bermanfaat untuk melengkapkan hasil dapatan kajian ini. Begitu juga kepada rakan-rakan seperjuangan saya, iaitu Lau Bick Ling, Adriana binti Dris, Poh Jing Ting dan Nur Afifah Atirah binti Saperi yang turut membantu untuk bersama-sama memberi pandangan dalam perbincangan bagi menyelesaikan projek tahun akhir saya. Terima kasih juga diucapkan kepada kedua-dua ibu bapa saya yang telah membantu dari segi kewangan sepanjang tempoh melaksanakan projek tahun akhir ini.

Akhir kata, ribuan terima kasih diucapkan kepada semua pihak yang secara langsung mahupun tidak langsung dalam menyiapkan projek tahun akhir ini.

KANDUNGAN

	Halaman
PENGISYIHIARAN KEASLIAN HASIL KERJA	ii
ABSTRAK	iv
ABSTRACT	v
PENGHARGAAN	vi
SENARAI JADUAL	ix
SENARAI RAJAH	x
 BAB	
1 PENGENALAN	
1.1 Pendahuluan	1
1.2 Latar Belakang Kajian	1
1.3 Permasalahan Kajian	2
1.4 Tujuan dan Objektif Kajian	4
1.5 Definisi Konsep	4
1.6 Kepentingan Kajian	9
1.7 Rumusan	10
2 SOROTAN KAJIAN	
2.1 Pendahuluan	12
2.2 Kajian Lepas berkenaan dengan Simpulan Bahasa	12
2.3 Kajian Lepas berkenaan dengan Bahasa Bidayuh	18
2.4 Kajian Lepas berkenaan dengan Semantik Kognitif	25
2.5 Ulasan Kritis Kajian Lepas	32
2.6 Rumusan	35
3 METODOLOGI KAJIAN	
3.1 Pendahuluan	37
3.2 Reka Bentuk Kajian	37
3.3 Informan	38
3.4 Instrumen Kajian	39
3.5 Kaedah Pengumpulan Data	40
3.6 Kaedah Analisis Data	42
3.7 Kerangka Teoretikal	43
3.8 Batasan Kajian	46
3.9 Rumusan	46
4 DAPATAN DAN PERBINCANGAN KAJIAN	
4.1 Pendahuluan	47
4.2 Dapatan Kajian	47
4.2.1 Analisis Makna Simpulan Bahasa Bidayuh Bukar Sadong dalam Bahasa Melayu	47
4.2.2 Analisis Data Simpulan Bahasa Bidayuh Bukar Sadong Berdasarkan Pendekatan Semantik Kognitif	49

4.3	Perbincangan Kajian	70
4.4	Rumusan	71
5 KESIMPULAN		
5.1	Pendahuluan	73
5.2	Rumusan Kajian	73
5.3	Implikasi Kajian	74
5.4	Hala Tuju Kajian Masa Hadapan	75
5.5	Rumusan	76
RUJUKAN		77
LAMPIRAN		
1	Surat Pengesahan untuk Menjalankan Temu Bual terhadap Kajian ini	81
2	Soalan Temu Bual	82

SENARAI JADUAL

Jadual		Muka Surat
1	Soalan Temu Bual Semi Struktur	39
2	Proses Penganalisisan Data	42
3	Contoh, terjemahan dan maksud simpulan bahasa Bidayuh Bukar Sadong	43
4	Kerangka Idealized Cognitive Models (ICMs) saranan Lakoff (1987)	44
5	Simpulan Bahasa Bidayuh Bukar Sadong dengan Maknanya dalam Bahasa Melayu	47

SENARAI RAJAH

Rajah		Muka Surat
1	Skema Imej Bekas (Evans & Green, 2006, p. 182)	45
2	Skema Imej Saiz Data 1	50
3	Skema Imej Saiz Data 2	51
4	Skema Imej Bekas Data 3	52
5	Skema Imej Bekas Data 4	53
6	Skema Imej Bekas Data 5	55
7	Skema Imej Atas-Bawah Data 6, 7, 8, 9, dan 10	57
8	Skema Imej Atas-Bawah Data 11, 12, 13 dan 14	61
9	Skema Imej Atas-Bawah Data 15, 16 dan 17	64
10	Skema Imej Atas-Bawah Data 18	66
11	Skema Imej Bahagian-Keseluruhan Data 19	67
12	Skema Imej Sumber-Laluan-Matlamat Data 20	69

BAB 1

PENGENALAN

1.1 Pendahuluan

Bab ini membincangkan tentang latar belakang kajian, permasalahan kajian, tujuan dan objektif kajian, definisi konsep, dan kepentingan kajian.

1.2 Latar belakang kajian

Simpulan bahasa merupakan ungkapan dan maknanya ialah rangkaian-rangkaian perkataan yang telah disimpulkan atau dibekukan sebagai susunan yang khusus dan digunakan dengan erti yang berlainan daripada asalnya (Za'ba, 1965). Sehubungan dengan itu, simpulan bahasa merupakan salah satu bentuk peribahasa yang wujud dalam dua perkataan atau lebih dan mempunyai makna yang berkias daripada erti perkataan-perkataan yang membentuknya. Menurut Hassan (2003), simpulan bahasa dicipta berdasarkan pengalaman manusia yang berpanjangan dan melalui renungan akliah manusia semasa berinteraksi dengan alam sekelilingnya. Simpulan bahasa memiliki pemikiran yang kompleks, yang menyebabkan kandungan maknanya perlu ditafsir dengan kreatif.

Pendekatan semantik kognitif, iaitu skema imej yang diketengahkan oleh Lakoff (1987) diaplikasikan dalam analisis simpulan bahasa Bidayuh Bukar Sadong (BBS). Lakoff (1987) mengetengahkan pendekatan semantik kognitif yang memperlihatkan bahawa kehidupan manusia memiliki hubungan yang erat dengan ungkapan bahasa yang diciptakan atau diujarkan. Keadaan ini membuktikan bahawa setiap makna yang terkandung dalam akal manusia ialah cerminan daripada pengalaman lepas yang pernah dilalui serta proses interaksi dengan persekitarannya. Semantik kognitif merupakan teori yang menitikberatkan pengkajian mengenai struktur konsepsi dan proses pengkonsepsian yang berlaku dalam akal fikiran

manusia (Wahab et al., 2016). Menerusi hal ini, bahasa dijadikan sebagai alat untuk menyelidiki organisasi konsepsi yang ingin ditekankan dalam konteks tersebut.

Daripada penelitian terhadap kajian-kajian yang telah dijalankan, kajian-kajian tersebut mengkaji berkenaan dengan peribahasa Melayu yang menerapkan pendekatan semantik inkuisitif. Kajian yang mengkaji berkenaan dengan masyarakat Bidayuh kebanyakannya berfokus kepada bidang morfologi dan sosiolinguistik, iaitu menjelaskan sikap masyarakat terhadap bahasa Bidayuh dan usaha untuk mempertahankan kedudukan bahasa tersebut dalam kalangan penuturnya. Oleh hal yang demikian, pengkaji menyelidiki tentang simpulan bahasa BBS dalam kalangan masyarakat Bidayuh di Kampung Koran Mawang, Serian dengan menggunakan pendekatan semantik kognitif, iaitu skema imej. Kajian ini dapat memberi pengetahuan kepada penyelidik-penyelidik yang ingin mengkaji berkenaan dengan masyarakat BBS sebagai panduan kajian. Masyarakat BBS khususnya golongan remaja juga boleh merujuk kajian ini untuk meneliti lebih mendalam lagi berkenaan dengan simpulan bahasa BBS.

1.3 Permasalahan Kajian

Sesuatu penyelidikan lazimnya bermula dengan persoalan atau permasalahan yang belum diketengahkan oleh pengkaji-pengkaji lain bagi membentuk idea dalam menjalankan kajian yang baharu. Permasalahan ini boleh diselidiki melalui pembacaan pelbagai jenis kajian lepas yang mampu mendorong pengkaji untuk melakukan penyelidikan dalam bidang bahasa kerana didapati banyak isu bahasa yang belum lagi diterokai oleh pengkaji-pengkaji lain. Kesedaran terhadap kurangnya kajian tentang bahasa Bidayuh, terutamanya simpulan bahasa Bidayuh dikesan melalui beberapa kajian yang dijalankan sebelum ini. Kebanyakan kajian berfokus kepada strategi penggantian disfemisme kepada eufemisme dalam komunikasi lisan masyarakat Bidayuh, seperti yang dijalankan oleh Daud dan Ritos (2020) dengan menerapkan

analisis pragmatik, manakala kajian yang dijalankan oleh Campbell et al. (2020) mengenai bahasa Bidayuh Jagoi mengkaji kata penguat dalam pertuturan sehari-hari masyarakat Bidayuh. Di samping itu, kajian tentang sikap terhadap bahasa Bidayuh pada peringkat pendidikan awal kanak-kanak yang dijalankan oleh Kayad dan Ting (2021) juga menunjukkan kajian yang menyelidiki bahasa Bidayuh secara umum. Selain itu, kajian yang dijalankan oleh Campbell dan Rigel (2020) didapati memfokus kepada inisiatif dalam perkembangan dan peningkatan penggunaan bahasa Bidayuh dalam kalangan penutur bahasa tersebut. Colluzi (2016) pula mengkaji tentang tahap dalam usaha mengekalkan bahasa Bidayuh dan Mah Meri.

Melalui penelitian terhadap kajian-kajian lepas ini, pengkaji mendapati terdapat kajian yang mengaplikasikan Teori Relevans dan Rangka Rujuk Silang dalam penganalisaan data, iaitu kajian Daud dan Ritos (2020). Kebanyakan kajian hanya berfokus kepada bahasa Bidayuh secara umum tanpa meneroka bahasa tersebut dari segi aspek pemikiran masyarakat Bidayuh. Kajian Kayad dan Ting (2021) pula menyatakan bahawa kebanyakan kaum Bidayuh yang tergolong dalam pelbagai peringkat umur tidak fasih dan kurang memahami bahasa Bidayuh. Dapatan dalam kajian tersebut mendapati informan hanya memahami perkara yang sering dituturkan dalam perbualan setiap hari dan sangat terbatas pada topik yang tertentu seperti diri, keluarga dan aktiviti sehari-hari. Penelitian sorotan kajian ini menunjukkan bahawa analisis berkaitan penggunaan simpulan bahasa dalam kalangan masyarakat Bidayuh kurang diketengahkan dalam kajian-kajian lepas dan menimbulkan beberapa persoalan yang perlu diungkapkan tentang simpulan bahasa Bidayuh.

Oleh itu, pengkaji menjalankan kajian tentang simpulan bahasa Bidayuh yang mengaplikasikan pendekatan semantik kognitif, iaitu skema imej. Pengkaji memilih simpulan bahasa BBS sebagai fokus data dan menerapkan mekanisme skema imej yang dipelopori oleh Lakoff (1987) dalam analisis data kajian. Kumpulan sasaran dalam kajian ini ialah masyarakat

Bidayuh, Serian yang merupakan penutur jati bahasa BBS kerana terdapat kekurangan kajian tentang masyarakat tersebut. Menerusi kajian yang dijalankan ini, kebijaksanaan pemikiran masyarakat Bidayuh, Serian dapat diserahkan, iaitu merangkumi bahasa dan budaya dalam simpulan bahasa BBS. Misalnya, keunikan dalam penciptaan simpulan bahasa dalam adat Bidayuh mampu menjelaskan pemikiran masyarakat Bidayuh secara sistematik melalui penerapan kerangka semantik kognitif di samping dapat menambah pengetahuan bagi semua masyarakat, khususnya generasi muda.

1.4 Tujuan dan Objektif Kajian

Kajian ini dijalankan untuk mengkaji simpulan bahasa Bidayuh Bukar Sadong yang berkait dengan tingkah laku masyarakat Bidayuh. Kajian ini mempunyai dua objektif utama, iaitu:

1. Menjelaskan makna simpulan bahasa yang berkait dengan aspek tingkah laku masyarakat Bidayuh; dan
2. Menghuraikan simpulan bahasa masyarakat Bidayuh yang berkait dengan aspek tingkah laku berdasarkan pendekatan semantik kognitif dengan menggunakan mekanisme skema imej yang dipelopori oleh Lakoff (1987).

1.5 Definisi Konsep

1.5.1 Bahasa Kiasan

Omar (2005) menjelaskan bahawa bahasa kiasan ialah bahasa yang mempunyai makna tidak seratus peratus seperti yang dimaksudkan dalam makna perkataan-perkataan yang mendirikannya, yakni jika perkataan-perkataan itu ditakrifkan satu persatu menurut makna kamus. Dalam bahasa kiasan, sesuatu perkataan, frasa atau ayat mengandungi maksud yang berlainan daripada makna harfiah perkataan-perkataan yang mendirikannya. Bahasa kiasan

merangkumi perumpamaan, pepatah, bidalan, simpulan bahasa, dan perbandingan. Bagi kajian ini, pengkaji memilih simpulan bahasa sebagai fokus data dalam analisis kajian.

1.5.2 Simpulan Bahasa

Menurut Za'ba (1965), simpulan bahasa merupakan ungkapan dan ertiannya ialah rangkaian-rangkaian perkataan yang telah disimpulkan atau dibekukan sebagai susunan yang khusus dan digunakan dengan erti yang berlainan daripada asalnya. Jonteng et al. (2021) pula menyatakan bahawa simpulan bahasa merupakan pepatah yang menunjukkan kebijaksanaan falsafah dan akal budi masyarakat terdahulu dalam menyampaikan sesuatu mesej tertentu yang berkaitan dengan apa yang pernah dialami oleh mereka. Simpulan bahasa dikatakan bersinonim dengan peribahasa yang menyentuh aspek ilmu dan adab yang terpuji dalam kehidupan. Kajian ini mengkaji simpulan bahasa BBS yang berkaitan dengan tingkah laku masyarakat Bidayuh, Serian.

1.5.3 Tingkah Laku

Jalaluddin (2014) menyatakan bahawa tingkah laku mempunyai dua jenis, iaitu positif dan negatif yang ditunjukkan oleh anggota badan serta mendukung suatu makna yang merujuk kepada kelakuan-kelakuan positif dan negatif seseorang individu. Dalam kajian ini, pengkaji mengumpul data simpulan bahasa BBS yang berkait dengan tingkah laku masyarakat BBS untuk dianalisis berdasarkan mekanisme skema imej yang dipelopori oleh Lakoff (1987).

1.5.4 Bahasa Bidayuh Bukar Sadong

Menurut Chang (2002), kaum Bidayuh merupakan salah satu komuniti orang asli di Sarawak dan mereka adalah antara orang terawal yang mendiami Sarawak. Semasa zaman

pemerintahan Brooke, mereka dikenali sebagai Dayak Darat yang bermaksud penduduk yang menetap di kawasan berbukit. Kini, Dayak Darat lebih suka dikenali sebagai Bidayuh. Dalam dialek mereka, ‘Bi’ bermaksud ‘orang’ dan ‘Dayuh’ bermaksud, ‘Darat’. Oleh itu, ‘Bidayuh’ bermaksud ‘Dayak Darat’. Tempat asal mereka dipercayai di sekitar lembangan hilir Sungai Kepuas, hulu Sungai Sanggau dan Sungai Sekayam di Kalimantan Barat, Indonesia. Walau bagaimanapun, kebanyakan orang Bidayuh di Sarawak mempercayai bahawa Sungkung, Bugau dan Sungai Selakau ialah tempat asal tiga nenek moyang utama mereka, yang kesemua tempat tersebut terletak di Kalimantan Barat, Indonesia. Sungkung terletak di Seluas, berhampiran dengan Gunung Niyut, iaitu 1701 meter dari aras laut. Bugau merupakan penempatan lama Bidayuh yang terletak tidak jauh dari Kampung Mongkos di Serian. Ramai kaum Bidayuh membina rumah di atas pergunungan seperti di Gunung Singai, Gunung Landar, Gunung Jagoi, Gunung Serembu di daerah Bau serta kawasan pergunungan Ulu Sadong di daerah Serian.

Menurut legenda yang diceritakan oleh Datuk William Nais, mantan Temenggong Bidayuh bahagian Kuching, Dayak Bidayuh bahagian Barat Kalimantan Borneo hanya berkomunikasi menggunakan satu dialek Bidayuh yang dikenali sebagai dialek Peroh pada zaman dahulu dan mereka menggelar dirinya sebagai Dayak Biperoh (Chang, 2002). Walau bagaimanapun, peredaran masa yang berlalu, mereka berhijrah dari kawasan sekitar Sungkung ke Rabak Mikabuh dan kemudian dari Rabak Mikabuh, mereka berpindah dan menetap di pelbagai tempat, khususnya di puncak bukit. Mereka menggelar diri mereka dengan menggunakan nama penempatan baharu yang didiaminya. Kaum Bidayuh mempunyai empat dialek utama yang dikenali sebagai Bukar/Sadong, Biatah, Jagoi/Singai dan Selakau/Lara yang setiap kumpulan dialek mempunyai sebutan dan bunyi yang berbeza. Namun begitu, terdapat banyak perkataan Melayu dan beberapa perkataan Iban yang juga digunakan secara umum dalam bahasa Bidayuh. Perubahan intonasi dalam dialek Bidayuh wujud setelah melalui proses

yang lama, yang menyebabkan berlakunya perbezaan dalam dialek tersebut. Tambahan pula, setiap kumpulan dialek ini mempunyai variasi masing-masing. Bibukar/Bisadong, Biatah dan Bijagoi/Bisingai mampu memahami antara satu sama lain dalam komunikasinya tetapi tidak dapat menuturkan sebutan yang tepat. Walau bagaimanapun, perkataan Bidayuh dalam penggunaan harian masih sama atau hampir sama dalam kebanyakan konteks (Chang, 2002).

Dalam kajian ini, pengkaji hanya berfokus kepada bahasa Bidayuh Bukar Sadong. Merujuk kepada asal usul penempatan kaum ini, Bisadong tinggal di sepanjang batang Sadong dan anak sungainya, iaitu batang Kayan, Sungai Kedup, Sungai Suhu, dan Sungai Robin serta di tepi Gunung Sadong di daerah Serian. Oleh itu, mereka menggelar Bidayuh Sadong sebagai Bisadong. Bibukar tinggal berhampiran dengan batang Samarahan dan anak sungainya. Pada zaman dahulu, nenek moyang mereka berhijrah dari Sungkung/Bugau ke Tembawang Rutoi dan kemudian menetap di tempat baharu di tepi sungai dan membina rumah panjang. Pada masa itu, sungai menjadi kotor dan berlumpur akibat daripada haiwan liar di Ulu yang sering menyeberang sungai tersebut. Air kotor atau berlumpur itu dikenali sebagai ‘kakar’ dalam dialek Bidayuh Bukar. Sungai itu dikenali sebagai Sungai Kakar dan akhirnya ia disebut sebagai Sungai Bukar. Oleh itu, orang Bidayuh yang tinggal di kawasan tersebut kini menggelar diri mereka sebagai Bibukar. Faktor sejarah ini yang mewujudkan kaum Bidayuh Bukar Sadong dan mereka memilih untuk menetap di Serian dan berbahasa Bidayuh Bukar Sadong. Fokus data bagi kajian ini ialah bahasa Bidayuh Bukar Sadong dan pengkaji memilih informan yang tinggal di Kampung Koran Mawang, Serian sebagai tempat kajian kerana kebanyakan penutur jati Bidayuh Bukar Sadong mendiami kawasan tersebut.

1.5.5 Semantik Kognitif

Pengkaji menerapkan pendekatan semantik kognitif yang diketengahkan oleh Lakoff (1987), iaitu kerangka *Idealized Cognitive Models* (ICMs) berkenaan dengan mekanisme skema imej. Menurut Lakoff (1987), pendekatan semantik kognitif memperlihatkan tentang kehidupan manusia yang memiliki hubungan yang erat dengan ungkapan bahasa yang diciptakan atau diujarkan. Menerusi hal ini, bahasa dijadikan sebagai alat untuk menyelidiki organisasi konsepsi yang ingin ditekankan dalam konteks tersebut. Pegangan yang penting dalam bidang semantik kognitif ialah *meaning is embodied* (Lakoff, 1987). Makna dinyatakan sangat dekat hubungannya dengan aspek penjasadan manusia, yakni ia berteraskan pengalaman-pengalaman individu penutur berdasarkan latar dan alam persekitaran di sekelilingnya.

Menurut Gibbs dan Steen (1997) dan Lakoff (1987) serta Lakoff dan Johnson (1980), konsep skema imej merupakan satu skema pengetahuan yang memperkemas dan menyusun atur pengalaman hidup manusia yang berlaku secara berulang kali dalam satu ayat satuan yang koheren dan mengandungi sifat yang bermakna. Menurut Johnson (1987), skema imej meneliti ke atas imej-imej yang tersimpan dalam sistem kognisi manusia yang diperoleh daripada pemerhatian dan pengalaman deria manusia. Imej-imej yang disimpan secara sistematik ini berupaya dicapai secara sistematik untuk menjelaskan dan memahami konsep yang baharu.

1.5.6 Skema Imej

Skema imej yang dipilih dalam kajian ini ialah skema imej Saiz, skema imej Bekas, skema imej Atas-Bawah, skema imej Bahagian-Keseluruhan, dan skema imej Sumber-Laluan-Matlamat. Menurut Lakoff (1987), skema imej Saiz digunakan untuk menginterpretasikan ketinggian yang dapat disamakan dengan saiz yang lebih besar, manakala skema imej Bekas

mempunyai struktur sempadan untuk membezakan bahagian dalaman dengan luaran. Seterusnya, skema imej Atas-Bawah memperlihatkan keadaan sesuatu yang berada di atas lebih berkuasa berbanding dengan sesuatu yang berada di bawahnya, sementara skema imej Bahagian-Keseluruhan menggambarkan pengalaman tubuh badan manusia yang bertindak sebagai satu kesatuan yang lengkap dan menyeluruh menerusi paduan anggota badan yang dimilikinya. Skema imej Sumber-Laluan-Matlamat pula merujuk kepada pergerakan yang berlaku dalam kehidupan seseorang merangkumi setiap pergerakan akan bermula dari satu titik permulaan atau tempat, dan berakhir di satu destinasi yang tertentu atau destinasi yang ingin dituju.

1.6 Kepentingan Kajian

Kepentingan teoretikal kajian ini memperlihatkan pemikiran kaum Bidayuh dalam mengungkap pengalaman hidupnya melalui penerapan semantik kognitif. Dalam kajian ini, kita dapat mengenali bahasa dan budaya kaum Bidayuh melalui penciptaan simpulan bahasa dalam komuniti masyarakat tersebut. Simpulan bahasa BBS mampu mencerminkan corak atau gaya hidup sesebuah masyarakat yang melambangkan identiti masyarakat tersebut. Pengkaji-pengkaji yang akan datang boleh merujuk kajian ini sebagai panduan untuk melaksanakan kajian tentang kaum Bidayuh dari pelbagai aspek dalam bidang linguistik. Oleh itu, kajian ini memberi pengetahuan tentang keunikan budaya kaum Bidayuh yang menetap di sekitar Serian yang memperlihatkan penganalisisan pendekatan semantik kognitif menerusi mekanisme skema imej dalam simpulan bahasa Bidayuh. Menerusi kajian ini, kebijaksanaan kaum Bidayuh dalam menginterpretasikan pengalaman hidup melalui penciptaan simpulan bahasa dikaji dengan lebih mendalam agar keindahan yang terselindung di sebalik makna simpulan bahasa yang diungkapkan melalui penggunaan metafora dapat diserlahkan lagi.

Beberapa kepentingan praktikal dapat diperoleh melalui hasil dapatan kajian ini kerana ia dapat memberi kesedaran kepada generasi muda untuk sentiasa menjaga dan memelihara keunikan bahasa dan budaya kaum Bidayuh agar tidak ditelan peredaran zaman yang semakin maju. Penyelidikan ini juga memberi pencerahan tentang kebudayaan kaum Bidayuh yang kian diketepikan oleh pelbagai golongan masyarakat. Dengan adanya kajian ini, simpulan bahasa Bidayuh akan terus dipupuk dan dikekalkan dalam kalangan masyarakat Bidayuh yang telah diwariskan oleh nenek moyang sejak zaman-berzaman. Hal ini menyebabkan penggunaan simpulan bahasa bukan sahaja melibatkan golongan tua malah mampu mendorong golongan muda untuk mengaplikasikan simpulan bahasa dalam perbualan sehari-hari, di samping menghayati makna setiap simpulan bahasa yang sedia ada. Kayad dan Ting (2021) menyatakan bahawa masyarakat Bidayuh mempunyai pemahaman yang agak terhad mengenai bahasa Bidayuh dan terbatas pada topik tertentu yang sering dituturkan dalam komunikasi harian. Sehubungan dengan itu, pelestarian dan pengekalan bahasa ibunda menerusi kajian dan dokumentasi data bahasa seperti kajian ini penting dalam kalangan golongan muda kerana mereka merupakan generasi yang akan meneruskan penggunaan bahasa BBS. Oleh itu, kajian ini boleh dijadikan sebagai rujukan kepada generasi akan datang untuk meneliti simpulan bahasa Bidayuh yang telah diciptakan oleh kaum Bidayuh dan memahami maknanya dari segi penggunaan metafora.

1.7 Rumusan

Secara kesimpulan, bab ini memberi gambaran tentang latar belakang dan permasalahan kajian berkaitan dengan topik kajian secara umum dan masalah yang timbul dalam kajian yang sedia ada. Bab ini juga menerangkan tujuan dan objektif kajian yang dijadikan rujukan pengkaji semasa menjalankan kajian ini. Definisi konsep juga diketengahkan dalam bab ini bagi

memberi penerangan yang jelas kepada pengkaji untuk lebih memahami konsep-konsep utama kajian dalam menjalankan penyelidikan ini. Kepentingan kajian yang dijelaskan dalam bab ini penting untuk memberi kelebihan dan pengetahuan kepada masyarakat tentang simpulan bahasa BBS.

BAB 2

SOROTAN KAJIAN

2.1 Pendahuluan

Bab ini membincangkan 15 kajian lepas yang melibatkan jenis data, skop kajian, kaedah pengumpulan data dan kaedah analisis data sebagai rujukan dalam kajian ini. Seterusnya, pengkaji menghuraikan ulasan kritikal terhadap kajian-kajian lepas tersebut.

2.2 Kajian Lepas berkenaan dengan Simpulan Bahasa

Mamat et al. (2021) mengkaji pendekatan integrasi dalam penjanaan makna simpulan bahasa (SB) berdasarkan pemikiran orang Melayu. Objektif kajian Mamat et al. (2021) adalah untuk meneliti keintelektualan pemikiran Melayu dalam SB dan penjanaan makna empat SB berteraskan *kepala* menggunakan pendekatan integrasi. Reka bentuk kajian ialah deskriptif kualitatif. Kajian tersebut menggunakan kaedah teks. Kajian dianalisis berdasarkan pendekatan integrasi yang diadaptasi daripada Teori *Blending* Gilles Fauconnier dan Mark Turner (2002). Makna bagi perkataan *kepala* diberi tafsiran kepada makna teras dan makna pinggiran. Makna yang didapati daripada Kamus Dewan Edisi Ke-4 menunjukkan bahawa *kepala* mempunyai lima bentuk makna, iaitu sebagai bahagian tubuh paling atas, bahagian sesuatu sebelah atas hadapan, ketua, otak dan orang. Makna ini menunjukkan bahawa *kepala* merupakan makna teras yang berada pada DOMAIN FIZIKAL manusia dan haiwan. Hal ini kekal dalam pemikiran manusia dan digambarkan sebagai anggota badan di atas dan bukan di bahagian lain tubuh. Gambaran ini kekal wujud dalam pemikiran manusia dalam skema imej kerana inilah maklumat awal yang diperoleh manusia tentang *kepala*. Oleh itu, konsep ‘atas’ dalam masyarakat Melayu dikaitkan dengan kepentingan, keutamaan, paling menonjol, menjadi fungsi utama, dan berkuasa. *Besar kepala* pula diberi makna sebagai tidak mahu mendengar nasihat orang dan

sombong. Orang Melayu merupakan bangsa yang berhemah dan mulia terutama dalam menuturkan kata demi menjaga hati dan perasaan orang lain supaya tidak tersinggung. Oleh itu, sesuatu kata yang dipilih memainkan peranan yang besar ketika mencipta simpulan bahasa. Kata *besar* dipilih kerana bagi orang Melayu, *besar* itu melambangkan saiz. Semakin besar saiz atau ukuran, maka semakin penting sesuatu perkara itu untuk dipertengahkan. *Besar* bagi perkara yang baik menjadi sesuatu yang berfaedah kepada manusia dan *besar* bagi perkara yang buruk perlu ditutup atau dihindarkan. Aspek ini berlaku berdasarkan pengalaman orang Melayu yang memberi persamaan konsep *besar* kepada keuntungan dan kerugian. Misalnya, semakin besar harta seperti tanah, rumah dan kuasa, maka dipandang mulia tetapi jika besar dosa, besar kesalahan dan besar perkara negatif, maka semakin rendah kedudukannya. Oleh itu, kata *besar* dalam ruang input 2 ini merupakan DOMAIN SAIZ. Apabila penggabungan konseptual *kepala* dan *besar* berlaku, maka proses dalam ruang generik menghasilkan satu simpulan bahasa, iaitu *besar kepala*. *Besar kepala* ini melambangkan kedudukan manusia dari aspek negatif. Proses ketiga berlaku dalam ruang generik melalui gabungan konseptual *kepala* dengan elemen yang sesuai. Semasa proses penggabungan ini, orang Melayu menggunakan semula konsep yang tersimpan dalam ruang input 1 dan 2 bagi menggambarkan sesuatu konsep yang baharu sebagai sasaran. Kata *kepala* digabungkan dengan kata *besar* memberikan maksud tentang perangai manusia yang negatif. Ruang generik ini mewakili DOMAIN MANUSIA. Dalam simpulan bahasa *besar kepala*, ciri-ciri *kepala* dan *besar* dijadikan sebagai satu simpulan bahasa yang memberi erti dan kesan kepada manusia dalam bentuk kiasan tidak langsung dan tidak menyakitkan hati penerima atau pendengarnya. Kiasan bentuk SB diterima dengan baik oleh masyarakat. Proses konseptual *kepala* mengalami keserasian dalam ruang integrasi. Berdasarkan konsep-konsep yang dicantumkan, maka satu makna baharu berlaku dalam proses penjanaan makna, iaitu ruang integrasi. Bagi SB *besar kepala*, proses generalisasi konseptual menjelaskan perangai manusia